

Колкунова, В. В. До питання про формування плюрилінгвальної компетенції особистості / В. В. Колкунова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (філологічні науки). Серія : Філологічні науки : зб. наук. праць за матеріалами III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Ключові проблеми сучасної германської та романської філології». – № 2 (316). – 2018. – С. 268–275

УДК 372.888.1

В. В. Колкунова

ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУВАННЯ ПЛЮРИЛІНГВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

В умовах євроінтеграції Україна намагається запроваджувати рекомендації Ради Європи щодо мовної політики й освіти, серед яких на особливу увагу заслуговує питання про формування плюрилінгвальної компетенції особистості. Незважаючи на достатньо сприятливі умови для реалізації плюрилінгвального підходу (поліетнічне багатомовне середовище учнів / студентів, наявність кількох іноземних мов у навчальних планах закладів освіти всіх рівнів, обов'язкове вивчення двох іноземних мов, починаючи зі шкільного етапу навчання мов тощо), формування комплексної плюрилінгвальної компетенції не є пріоритетом мовної освіти в Україні. У такому контексті метою статті є спроба з'ясування змісту плюрилінгвальної компетенції особистості та доведення доцільності її формування.

Незважаючи на значну кількість закордонних досліджень, поняття плюрилінгвальної компетенції є відносно новим для терміносистеми мовної освіти України, в якій сьогодні співіснують поняття мультилінгвізму та плюрилінгвізму, мультилінгвальної компетенції й компетенції плюрилінгвальної.

У документах Ради Європи з питань мовної політики й освіти наголошується на нетотожності понять мультилінгвізму та плюрилінгвізму. Мультилінгвізм у документі «Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» описується як знання кількох мов або співіснування різних мов в одному суспільстві. Мультилінгвізм може бути досягнутий шляхом урізноманітнення мов, що вивчаються в закладах освіти, або шляхом заохочення учнів вивчати більш ніж одну іноземну мову, або ж через послаблення домінуючої ролі англійської мови як засобу міжнародного спілкування [Загальноєвропейські Рекомендації 2003:4]. Плюрилінгвізм, на відміну від мультилінгвізму, розуміється як процес і результат збагачення плюрилінгвального репертуару людини, який складається з мов і мовних варіантів, незалежно від рівня володіння ними, характеризується динамічним характером і змінюється за складом протягом життя людини [Plurilingual Education 2006: 5]. До плюрилінгвального репертуару людини належать як мови, які людина опановує з дитинства в родині й суспільстві, так і мови, які вона цілеспрямовано вивчає в закладах освіти або самостійно. Усі мови, якими володіє особистість, можуть виконувати різні функції, наприклад, неофіційне спілкування в сім'ї та громаді, офіційне спілкування на робочому місці, наукова діяльність тощо, у зв'язку з чим рівень володіння мовами може варіюватися від елементарного до професійного.

Таким чином, плюрилінгвізм як розширення індивідуального мовного досвіду особистості в його культурних аспектах від рівня побутового мовлення до мови спільноти у широкому сенсі і далі до мов інших народів призводить до того, що людина не зберігає мови, якими вона володіє, у вигляді чітко розмежованих розумових блоків, проте формує такий різновид комунікативної компетенції, де будь-які мовні знання і досвід є важливими, та в якій вони переплітаються і взаємодіють [Загальноєвропейські Рекомендації 2003: 4]. У різних ситуаціях людина може гнучко актуалізувати різні частини власного мовного репертуару для досягнення

ефективного спілкування з конкретним співрозмовником. Наприклад, партнери можуть переходити з однієї мови або діалекту на іншу, використовуючи здатність кожного висловлюватися однією мовою та розуміти іншу; або людина може використати знання кількох мов, щоб зрозуміти текст у письмовій або усній формі невідомою мовою, впізнаючи слова із загального інтернаціонального словнику в новому вигляді [Plurilingual Education 2006: 4].

Передбачається, що реалізація вимог плюрилінгвізму в мовній освіті має сприяти підвищенню мотивації учнів і студентів через розуміння важливості вивчення мов й усвідомлений вибір мов навчання; формуванню поважного ставлення до багатомовності інших людей і цінності всіх мов, незалежно від їх статусу в суспільстві; вихованню поваги до культур, втілених в мовах, та культурної ідентичності інших людей; розвитку міжкультурних відносин [Plurilingual Education 2006: 5]. Що стосується більш глобальних наслідків, заохочення плюрилінгвізму має створювати сприятливі умови для професійної мобільності в Європі, де багатомовність робочої сили є важливою частиною людського капіталу в глобальній економіці. Крім того, плюрилінгвізм є ключовим чинником забезпечення участі в демократичних процесах на багатомовному національному та міжнародному рівнях. Це особливо важливо для соціальної та політичної інтеграції всіх членів суспільства та для активної демократичної громадянської позиції серед європейців. І, нарешті, плюрилінгвізм є життєво важливим в інформаційному й освітньому середовищі, де доступ до знань є ключовим чинником соціально-економічного розвитку. Отже, плюрилінгвізм потрібно розвивати не лише з утилітарних або професійних причин, а також як фактор підвищення обізнаності та поваги до мовної різноманітності в світі [Plurilingual Education 2006:17].

У такому контексті цілі мовної освіти суттєво змінюються: вони більше не розглядаються як оволодіння однією або кількома мовами окремо з метою досягнення рівня ідеального носія мови. Навпаки, метою навчання мов є

формування мовного репертуару, в якому є всі необхідні мовні знання й уміння. Це, звичайно, передбачає, що мови, що пропонуються в навчальних закладах, є різними, а учні мають можливість розвивати плюрилінгвальну компетенцію протягом усього життя [Загальноєвропейські Рекомендації 2003: 5].

Країнами Євросоюзу плюрилінгвальний підхід до мовної освіти активно розробляється, досліджується та впроваджується в освітню діяльність шкіл вже багато років. На рівні шкільної мовної освіти відбувається трансформація всього освітнього процесу з урахуванням вимог плюрилінгвізму. Результати впровадження плюрилінгвального підходу представлено у значній кількості праць, де відображено позитивний досвід з формування плюрилінгвальної компетенції учнів.

Плюрилінгвальна компетенція розуміється як здатність особистості користуватися мовами для досягнення мети комунікації і брати участь у міжкультурному спілкуванні, володіючи кількома мовами на різних рівнях майстерності та маючи досвід міжкультурної взаємодії. Формування плюрилінгвальної компетенції не розглядається в якості надання переваги або протиставлення різних компетенцій, але як існування складної або навіть комплексної компетенції, яку може застосовувати користувач мови [Загальноєвропейські Рекомендації 2003: 168]

У складі плюрилінгвальної компетенції особистості виокремлюється комплекс знань про мови й мовні системи; розмаїття літератур, текстів, дискурсів і жанрів різними мовами; способи вивчення й рівні володіння мовами; функціонування мов та їх використання у багатомовному середовищі; цінність суспільного й міжкультурного порозуміння. Інакше кажучи, особистість зі сформованою плюрилінгвальною компетенцією володіє кількома мовами на рівні, який уможлиблює спілкування й навчання; знаннями з лінгвістики, необхідними для розуміння мовних систем, їх аналізу й порівняння; має досвід міжособистісного й міжкультурного спілкування.

Комплекс умінь, які складають плюрилінгвальну компетенцію особистості, містить дослідницькі вміння (спостереження, виявлення та порівняння мовних елементів та явищ, спостереження, виявлення та порівняння культурних елементів та явищ, застосування вмінь і знань з однієї мови у процесі вивчення й використання іншої); стратегічні вміння (читання, говоріння, розуміння та інтерпретація усної та письмової інформації з різними культурними кодами, використання довідкових джерел з різним культурними маркерами); уміння вивчати мову самостійно (відповідальності за власне навчання і здатність розвивати власні підходи до навчання, пошук альтернативних можливостей і ресурсів для навчання, навички з планування, контролю та оцінювання власного навчання та здатність до визначення нових цілей на основі власних досягнень); уміння взаємодіяти (здатність взаємодіяти, встановлювати відносини і співпрацювати з людьми з різними культурним, мовним, навчальним і релігійними досвідом, наявність мовного та соціального потенціалу з організації роботи в команді, здатність обирати мову для досягнення конкретної мети); уміння посередництва (переклад з однієї мови іншою, переказ-узагальнення тексту іншою мовою) [Promoting Plurilingualism 2011: 27–29].

Формуванню плюрилінгвальної компетенції особистості має сприяти так зване інтегроване навчання предмету й мови (Content and language integrated learning – CLIL), методологічні засади якого розроблено Д. Маршем [Marsh 2012]. Сутність CLIL полягає в тому, що в сучасному світі часто виникає необхідність вивчати конкретну мову (англійську, наприклад) для того, щоб здобути необхідні знання, і, навпаки, деяким предметам необхідно навчати за допомогою додаткової мови.

У контексті плюрилінгвізму роль учителя дещо змінюється. Для успішного формування плюрилінгвальної компетенції особистості учитель також має володіти комплексом спеціальних знань і вмінь. Насамперед, учитель має знати кілька мов, тобто демонструвати власний плюрилінгвальний репертуар у дії. Крім того, обов'язковими є достатні

лінгвістичні та методичні знання, що стосуються не лише закономірностей навчання окремої іноземної мови, а специфіки навчання другої та наступних мов з опорою на рідну мову й мови, що вивчаються.

До спеціальних умінь учителя належать такі, що є необхідними для роботи у плюрилінгвальному учнівському середовищі. Учитель повинен уміти керувати мовним розмаїттям класу, демонструючи повагу до всіх мов і дозволяючи всім мовам відігравати важливу роль у процесі навчання, створювати простір для співіснування й взаємодії різних мовних і культурних традицій. Крім того, учитель має вміти звертатися до вже сформованих умінь і знань учнів, продуктивно використовувати явище переносу між мовами, організовувати навчальну діяльність учнів із залученням їх повного плюрилінгвального репертуару; гнучко застосовувати методи навчання першої та другої мов. Важливим складником професійної компетенції учителя є також його здатність аналізувати власні методи навчання й розвивати їх; бути відкритими для інноваційних ідей і підходів, інтегрувати вивчення окремих предметів і вивчення мов, гармонійно розвивати всі мовленнєві вміння учнів (аудіювання, говоріння, читання, письмо). На особливу увагу заслуговує підхід використання різних мов для навчання різних дисциплін, що дає змогу уникнути домінування окремої мови і в такий спосіб сприяти подальшому розвитку плюрилінгвальної компетенції особистості.

Українські науковці, досліджуючи питання плюрилінгвізму як основи мовної політики країн Євросоюзу, наголошують на необхідності наслідувати позитивний досвід сусідніх країн з розвитку культурного взаємозбагачення та багатомовності, що розширить можливості для залучення українців до соціально-політичного життя Європи та створення почуття європейської ідентичності, а також сприятиме таким важливим напрямам міжнародної співпраці, як захист прав людини, розвиток демократичних інститутів, активна участь у світовому економічному та політичному управлінні, зміцнення миру і безпеки [Мазниченко 2015: 273].

Що стосується конкретних шляхів реалізації плюрилінгвального підходу, вітчизняні дослідники пропонують реформувати зміст, методи й технології мовної освіти України, використовуючи європейський досвід. Погоджуючись з доцільністю впровадження європейського досвіду з питань мовної освіти, вважаємо за необхідне враховувати українську специфіку. Мовна освіта в Україні перебуває в стані постійних трансформацій, викликаних нестабільністю суспільно-політичної та економічної ситуації в країні. На відміну від багатьох країн Європи, мовне питання в Україні залишається невирішеним остаточно, що призводить до ситуації, коли державна мова й мови національних меншин можуть вступати до конфронтації в окремих регіонах країни. З іншого боку, як учасник Болонського процесу Україна має узгоджувати систему мовної освіти з загальноєвропейськими рекомендаціями й вимогами, тому освіта в країні за формальними ознаками є багатомовною (плюрилінгвальною) і такою, що здійснюється державною мовою, мовами національних меншин та іноземними мовами. Ця ситуація співіснування кількох мов не трансформується у плюрилінгвальний простір, оскільки характеризується досить незалежним існуванням кожної з мов, що вивчаються. Метою вивчення іноземних мов є формування іншомовної комунікативної компетенції особистості, що є, безумовно, адекватним і доцільним у сучасному контексті, але формування плюрилінгвальної компетенції залишається наразі недосяжним через об'єктивний брак ресурсів і підтримки на державному рівні.

Стаття не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Подальшого дослідження потребують такі питання, як створення нових навчальних програм з плюрилінгвального навчання, оновлення методологічних підходів до мовної освіти, розробка комплексу засобів формування плюрилінгвальної компетенції особистості тощо.

Література

Загальноєвропейські Рекомендації 2003 – Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.

Plurilingual Education 2006 – Plurilingual Education in Europe. 50 Years of International Co-operation / Council of Europe. Language Policy Division Strasbourg, 2006. – 19 p. – Режим доступу: https://www.coe.int/t/dg4/linguistic/source/plurinlingaleducation_en.pdf

Promoting Plurilingualism 2011 – Majority Language in Multilingual Settings / Klaus-Borge Boeckmann, Eija Aalto, Andrea Abel, Tatjana Atanasoska, Terry Lamb // European Centre for Modern Languages. – Council of Europe Publishing, 2011. – 95 p.

Marsh 2012 – Marsh David. Content and Language Integrated Learning (CLIL). A Developmental Trajectory / D. Marsh. – University of Cordoba, 2012. – 552 p.

Мазниченко 2015 – Мазниченко В. М. навчання іноземних мов у контексті політики плюрилінгвізму / В. М. Мазниченко // Вісник Національного університету оборони України. – 2015. – №1 (44). – С. 270–274.

Колкунова В. В. До питання про формування плюрилінгвальної компетенції особистості.

Стаття є спробою проаналізувати специфіку плюрилінгвізму як однієї з провідних тенденцій розвитку мовної освіти в країнах Євросоюзу на підставі аналізу документів і досліджень Ради Європи з питань мовної політики й освіти. Робиться висновок про те, що поняття плюрилінгвізму відмежовується від поняття мультилінгвізму. Мультилінгвізм розуміється як знання кількох мов або співіснування різних мов в одному суспільстві, тоді як плюрилінгвізм визначається як процес і результат збагачення

плюрилінгвального репертуару людини, який складається з мов і мовних варіантів, незалежно від рівня володіння ними. У статті підкреслено, що в контексті плюрилінгвальної мовної освіти формування плюрилінгвальної компетенції особистості стає головною метою. Плюрилінгвальна компетенція є здатністю особистості користуватися кількома мовами з комунікативними цілями і брати участь у міжкультурному спілкуванні. Особистість зі сформованою плюрилінгвальною компетенцією володіє кількома мовами на рівні, який уможливорює спілкування й навчання протягом життя; знаннями з лінгвістики, необхідними для розуміння мовних систем, їх аналізу й порівняння; володіє вміннями міжособистісного й міжкультурного спілкування. Формування плюрилінгвальної компетенції на певному життєвому етапі здійснюється вчителем, який має володіти кількома мовами, лінгвістичними та методичними знаннями специфіки навчання другої та наступних мов з опорою на рідну мову й інші мови, що вивчаються.

Ключові слова: мовна освіта, плюрилінгвізм, плюрилінгвальна компетенція.

Колкунова В. В. К вопросу о формировании плюрилингвальной компетенции личности.

Статья является попыткой проанализировать специфику плюрилингвизма как одной из ведущих тенденций развития языкового образования в странах Евросоюза на основании анализа документов и исследований Совета Европы по вопросам языковой политики и образования. Делается вывод о том, что понятия «плюрилингвизм» и «мультилингвизм» не тождественны. Мультилингвизм понимается как знание нескольких языков или сосуществование различных языков в одном обществе, тогда как плюрилингвизм определяется как процесс и результат обогащения плюрилингвального репертуара человека, который состоит из языков и языковых вариантов, независимо от уровня владения ними. В статье подчеркивается, что в контексте плюрилингвального языкового образования

формирования плюрилингвальной компетенции личности становится главной целью. Плюрилингвальная компетенция является способностью личности пользоваться несколькими языками с коммуникативными целями и участвовать в межкультурном общении. Личность со сформированной плюрилингвальной компетенцией владеет несколькими языками на уровне, обеспечивающем эффективную коммуникацию и обучение, и лингвистическими знаниями, необходимыми для понимания языковых систем, их анализа и сравнения; обладает умениями межличностного и межкультурного общения. Формирование плюрилингвальной компетенции на определенном жизненном этапе осуществляется учителем, который должен владеть несколькими языками, лингвистическими и методическими знаниями специфики обучения второму и последующему языку с опорой на родной или другие языки обучения.

Ключевые слова: языковое образование, плюрилингвизм, плюрилингвальная компетенция.

Kolkunova V. V. Towards the individual's plurilingual competence development.

The article represents an attempt to analyze the specifics of plurilingualism as one of the leading trends in the development of language education in the countries of the European Union on the basis of an analysis of the documents of the Council of Europe on language policy and language education. The author comes to a conclusion that the concepts of plurilingualism and multilingualism are not identical. Multilingualism is understood as the knowledge of several languages or the coexistence of different languages in one society, whereas plurilingualism is defined as the process and result of enrichment of a person's plurilingual repertoire, which consists of languages and language variants, regardless of the speaker's proficiency. The article emphasizes that, in the context of plurilingual language education, the formation of the plurilingual competence of the individual becomes the main goal. Plurilingual competence is the ability of an individual to

use several languages for communicative purposes and to participate in intercultural communication. Plurilingual competence promotes the person's effective communication and education, enables them to understand, analyze and compare language systems and provides them with the skills of interpersonal and intercultural communication. The development of plurilingual competence at a certain age is carried out by the teacher, who is supposed to know several languages, to have linguistic and methodological knowledge of the specifics of teaching the second and the following languages taking advantage of the knowledge of the native language or other ones.

Key words: language education, plurilingualism, plurilingual competence.